

Pseudovetenskap i domstolar

Peter W Huber, *Galileo's Revenge. Junk Science in the Courtroom*, 1991.

Den amerikanske rättsvetaren Peter Huber har gått i närkamp med användningen i domstolar av pseudovetenskap, eller "skräpvetenskap" (junk science) som han kallar den. De som står för (den egentliga) vetenskapen vid rättegångar är i allmänhet expertvittnen. Det är också i huvudsak genom partsinkallade expertvittnen som pseudovetenskapen har fått utrymme i det amerikanska rättsväsendet.

Felkopplade bilpedaler?

Huber går igenom en rad olika pseudovetenskapliga läror som har vunnit anklag i amerikanska domstolar. Ett av de märkligaste fallen gällde ett bilmärke om vilket det hette att bilarna ibland plötsligt accelererade när man tryckte på bromspedalen. När de första rapporterna om sådana episoder nådde allmänheten, hörde åtskilliga bilägare av sig till de advokater som försökte få ut skadestånd av biltillverkaren. Advokaterna fick därför en diger samling av skadeståndsärenden. Tillsammans med en handfull entusiastiska "experter" lyckades de också få utverka betydande summor, delvis som skadestånd men framför allt genom förlikning. Bilföretaget gjorde dessutom en stor förlust genom minskad försäljning.

I själva verket var tillverkaren helt oskyldig till dessa händelser. I flertalet fall hade en förvirrad förare energiskt tryckt på gaspedalen i tro att han tryckte på bromsen.

Traumatisk cancer

Med "traumatisk cancer" menas att någon får ett slag på kroppen, och att det inom några dagar eller veckor uppträder en cancersvulst på platsen för slaget. Det har länge stått klart att traumatisk cancer inte finns. Cancer kan inte uppstå, i vart fall inte så snabbt, som en följd av enstaka slag eller andra trauman.

Teorin om traumatisk cancer har haft större framgång inom juridiken än inom medicinen. Medicinska "expertvittnen" har i ett stort antal fall lyckats övertyga domstolar om att cancer kan uppstå på detta sätt. Detta pågick från 1920-talet fram till 1970-talet. Sedan dess har domstolarna – många årtionden försenat – hunnit ikapp läkarvetenskapen på denna punkt.

Till försvar för de domare som fäste tilltro till "traumatisk cancer" ska det sägas att deras domslut i många fall var mer hedervärda än domskälen. Fallen med "traumatisk cancer" var oftast arbetsskademål. Cancern hade försatt den sjuke och hans familj i en mycket svår ekonomisk situation. Om domstolen förklarade att cancern berodde på det slag mot kroppen som han hade fått på arbetsplatsen, så skulle familjeekonomin kunna räddas genom ersättning från arbetsskadeförsäkringen.

Anti-kräkmedel

Vid början av 1980-talet deklarerade en enskild forskare att en ny neurosedynskandal var på väg. Det gällde Benedictin, ett läkemedel som främst användes mot (svårt) illamående vid graviditet. Bevisningen för detta

påstående var emellertid obefintlig, och den medicinska expertisen ansåg att anklagelserna var ogrundade.

Bristen på vetenskaplig bevisning hindrade inte advokater från att med stor frenesi samla in fall av kvinnor som hade tagit Benedictin och som fått skadade barn. Med det insamlade materialet som underlag drog de igång omfattande rättsliga processer. För läkemedelsföretaget blev processandet en dyr affär, och när kostnaden var uppe i 100 miljoner dollar beslutade företaget att dra tillbaka medlet från marknaden. Något medicinskt skäl att dra tillbaka preparatet åberopades inte, utan skälen var rent ekonomiska.

Huber rapporterar att även de andra amerikanska läkemedelsföretagen har dragit lärdom av denna erfarenhet. Inget av dessa företag utvecklar numera några nya läkemedel för graviditetsrelaterade besvär. Riskerna för kostsamma rättegångar bedöms som alltför stora.

Kejsarsnitt

Överhuvudtaget har missfall och missbildningar blivit ett område för intensiv juridisk aktivitet i USA. Den stora användningen av kejsarsnitt i USA hänger bl a samman med detta. En förlossningsläkare som inte gjort kejsarsnitt riskerar att stämmas om barnet föds med en skada som advokater och deras expertvittnen vill hänföra till t ex syrebrist vid förlossningen.

Dessa rättsfall är mycket ömmande, och de har därför stora chanser till framgång inför jurydomstolar. För advokaterna, som tar ut procent på

skadestånden, är sådana fall en god inkomstkälla.

"Omkring fyra miljoner barn föds friska varje år. Glöm dem. Cirka 4000 barn föds med cerebral förlamning. Glöm de flesta av dem också. Men (låt oss säga) 400 av dem hade en komplicerad förlossning. Detta är de fall som det är mest troligt att domstolar får behandla."

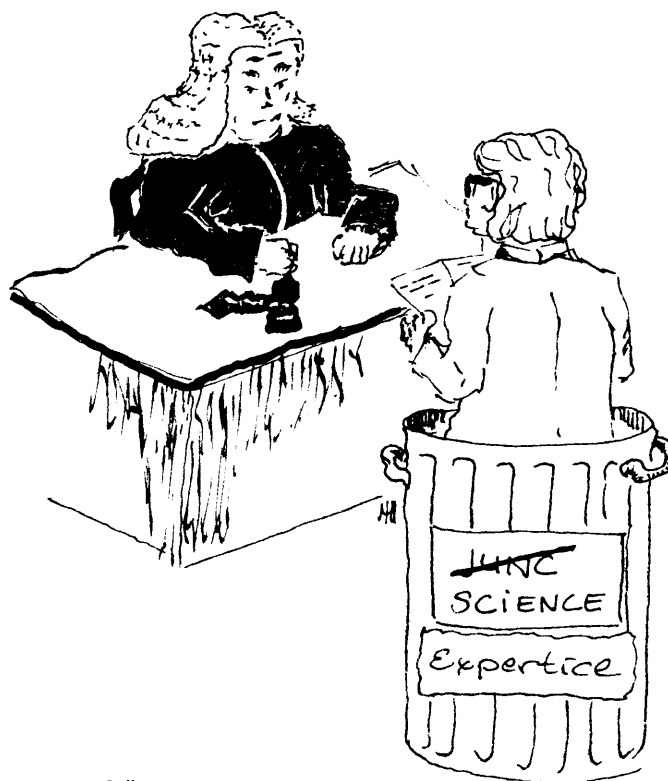
I New York har en illegal handel med personuppgifter om skadade barn avslöjats. För tio år sedan fick sjukhuspersonal 2000 dollar för journaluppgifter om barn som fötts med skador. Med dessa uppgifter som grund tog advokatfirmor kontakt med familjen och föreslog rättegång.

Från TBC till Aids

När tuberkulosen var som mest utbredd fick amerikanska domstolar behandla klagomål från fastighetsägare och grannar som ville ha bort "smittsamma" lungotspatienter från sin närhet. På senare år har flera liknande rättegångar dykt upp. Nu gäller det inte längre tuberkulos utan AIDS.

Säkert som amen i kyrkan kommer det då fram expertvittnen, som inför domstolen hävdar att aids sprids genom nysningar och hostningar. (Den gängse, och mycket välbelagda, uppfattningen är att sjukdomen inte kan spridas på det sättet.)

År 1986 fråntogs en domstol i Indianapolis en hiv-smittad fader hans umgängesrätt med dottern. De övriga fall som Huber refererar har däremot avgjorts till de AIDS-sjukas fördel.

"Doctor Death"

Alltför kortfattat (på 14 rader) behandlar Huber fallet med James P Grigson, vanligen benämnd "Dr. Death". Tack vare bokens källhänvisningar var det dock lätt att inhämta fler uppgifter. (Jag bygger här på en artikel i New York Times 10/6 1988, sid B9.)

Dr Grigson är en psykiater bosatt i Dallas, Texas, som har specialiserat sig på att vittna inför domstol om brottslingars farlighet. Åklagarna behöver hans hjälp bl a därför att lagen i Texas inte tillåter dödsstraff annat än om den dömde kan förväntas begå ytterligare våldsbrott. Dr Grigson hade fram till 1988 vittnat i 111 fall där åklagaren krävde dödsstraff. I samtliga dessa fall stödde Grigson kravet om dödsstraff, och i 102 av dem utdömdes också dödsstraff. Så här kan "Dr. Death" säga till juryn:

"Han skulle bli en så svårartad sociopat som det är möjligt att vara. Det är inte en sjukdom, så det finns ingen behandling. Det finns

ingenting som kan göras med medicin, psykiatri eller rehabilitering. Hans beteende kommer att fortsätta oavsett var han är, oavsett om han finns innanför eller utanför fängelset."

Det amerikanska psykiaterförbundet (American Psychiatric Association) har offentligt tagit avstånd från Grigsons förehavanden i domstolarna. Enligt samfundet finns det över huvud taget ingen möjlighet att långsiktigt bedöma risken för att en människa begår våldsbrott.

Pengar som drivkraft

Huber är starkt kritisk mot de professionella expertvittnena, som får en stor del av sin försörjning genom att framträda som vittnen. Det är, framhåller han, oftast inte de skickligaste läkarna och forskarna som väljer att tillbringa en stor del av sin tid inför domstol. Däremot kan detta vara en lukrativ verksamhet.

Insiktsfullt om NewAge

"Det är pengar som driver rättssökande till domstolen. Det är pengar som betalar advokaterna. Det är pengar som drar till sig deras expertvittnen. Pengar kan, i själva verket, skapa experter där det tidigare inte fanns några."

I Rockville, Maryland finns en firma med namnet *The Medical Legal Consulting Service*. Den sysslar med att förmedla medicinska experter åt advokater. I sin självpresentation utlovar firman:

"Om den första doktor som vi förmedlar inte håller med om din juridiska teori, så förser vi dig med namnet på en annan läkare."

Huber menar att expertvittnen inte borde tillåtas att vittna om sin egen personliga åsikt. I stället bör de utfrågas om den gängse åsikten i den "relevanta gruppen av experter" ("relevant community of experts"). För att utröna expertvittnenas trovärdighet borde också domstolarna förhöra dem om hur deras kompetens är dokumenterad, om hur ofta de vittnar och för vem, etc.

I Sverige är professionaliserade expertvittnen ännu en tämligen marginell företeelse, och pseudovetenskapen har inte alls haft sådana rättsliga framgångar som i USA. Det hindrar inte att man måste vara vaksam. Pseudovetenskap brukar inte göra halt vid nationsgränser.

Sven Ove Hansson

Jan Inge Sørbø, *Svar till en schaman. Om New Age och en kyrka på flykt*, EFS-förlaget 1992.

Den norske journalisten Jan Inge Sørbø har skrivit en debattbok om hur kyrkan bör möta utmaningen från de nyandliga riktningar som går under benämningen New Age. Redovisningen om New Age är insiktsfull men kortfattad, och större delen av boken handlar om kyrkans (särskilt den pietistiska riktningens) svagheter och hur man bör råda bot på dem. Han varnar för byråkratisering och för principlös anpasslighet gentemot nya strömningar i samhället, och förespråkar att man ska lägga större vikt vid de kyrkliga ritualerna.

Sørbøs kanske viktigaste kritik av New Age är att den upphäver skillnaden mellan magi och religion. Magi är "att skaffa sig tillgång till och makt över de gudomliga krafterna". Den religion som han själv förespråkar

ger inte människan några gudomliga krafter, eller någon rätt att ställa anspråk på Gud. Anklagelsen för magi drabbar inte bara New Age utan i lika hög grad den s k framgångsteologin (som i Sverige representeras av Livets Ord). Inom båda riktningarna "är det den andliga övermänniskan som vi ser konturerna av". Denna skiljer sig från andra genom att ha lärt sig "enkla tekniker för att få kraft, skaffa sig tillräcklig tro för att befalla över makterna och därmed skaffa sig det man behöver av andlig makt och materiell rikedom". Det handlar om att "finna sina andliga krafter, bli stark och använda den kosmiska kraften för att skapa sig själv ett bättre liv".

Inför dessa tendenser i tiden menar Sørbø att kyrkan måste sälla sig till rationalitetens försvarare och göra gemensam sak mot "ett dyrkande av den starka individen som åsidosätter alla tankens krav".

SOH

